

Práva maloletých osôb v súdnom konaní

Autor obsahu

Česko

Česko

1. Právna spôsobilosť detí

V súkromnom práve je podľa zákona č. 89/2012 (Občianskeho zákonníka) spôsobilosť dieťaťa na konkrétny právny úkon viazaná na rozumovú a vôľovú vyspelosť osôb jeho veku. Ide o vyvrátiteľnú domnienku; v každom prípade je možné preukázať opak. Plná právna spôsobilosť sa nadobúda dosiahnutím 18 rokov; pri splnení určitých podmienok ju súd môže priznať aj dieťaťu, ktoré dosiahlo vek 16 rokov. Ak dieťa nemá právnu spôsobilosť, musí za neho konať jeho zákonný zástupca alebo opatrovník. Tieto osoby môžu udeliť súhlas na určité právne úkony dieťaťa a v takom prípade má dieťa možnosť konať samo v medziach tohto súhlasu, pokiaľ to zákon osobitne nezakazuje.

Podľa českého Trestného zákonníka (zákon č. 40/2009) nie sú deti mladšie ako 15 rokov trestne zodpovedné. Deti staršie ako 15 rokov, ktoré však v čase spáchania trestného činu neprekročili vek 18 rokov, sú trestne zodpovedné len vtedy, ak im ich rozumová a mravná vyspelosť v čase spáchania trestného činu umožnila rozpoznať protiprávnosť svojho konania a toto konanie ovládať.

2. Postavenie detí v občianskom súdnom konaní

a) Úloha a právna spôsobilosť dieťaťa v občianskom konaní

Dieťa sa môže v súdnom konaní ocitnúť vo viacerých úlohách. V občianskom konaní býva obvykle účastníkom, môže však vystupovať aj ako svedok. Ďalší text sa bude týkať úlohy dieťaťa ako účastníka civilného konania. Príslušná právna úprava sa uvádza v Občianskom súdnom poriadku (zákon č. 99/1963) a v zákone o osobitných súdnych konaniach (zákon č. 292/2013).

Občianske súdne konania sa delia na sporové a nespоровé konania. Dieťa sa môže ocitnúť v oboch druhoch konania, najčastejšie však vystupuje v nespоровých konaniach (napríklad v konaniach týkajúcich sa starostlivosti o dieťa). V konaniach týkajúcich sa starostlivosti o dieťa sa rieši hlavne problematika spojená s menom a priezviskom dieťaťa, výživným, úpravou styku s dieťaťom, rodičovskými právami a povinnosťami a konkrétne otázky starostlivosti o dieťa. Konanie možno vo väčšine prípadov začať podaním návrhu, ako aj z úradnej moci súdu, výnimkou sú otázky zastupovania dieťaťa (v takom prípade možno konanie začať len na návrh zákonného zástupcu) alebo priznania svojprávnosti (tieto konania možno začať len na návrh dieťaťa alebo jeho zákonného zástupcu).

Právna spôsobilosť detí v občianskych súdnych konaniach je podobne ako v súkromnom práve viazaná na rozumovú a vôľovú vyspelosť detí ich veku. Ak si to však okolnosti prípadu vyžadujú, môže súd rozhodnúť o tom, že dieťa bude zastúpené svojím zákonným zástupcom alebo opatrovníkom, aj keď ide o vec, v ktorej by inak mohlo konať samostatne.

b) Súdny a ďalšie orgány brániace záujmy dieťaťa

O právnych pomeroch detí rozhodujú súdy. Sporovú aj nespоровú agendu riešia všeobecné súdy. V rámci týchto súdov sú však na výkon nespоровej agendy určené sudcovia, ktorí obvykle neriešia sporovú agendu. Prvostupňové konania vedú okresné súdy, pričom odvolacími súdmi sú krajské súdy. Dovolanie vo veciach starostlivosti o dieťa nie je prípustné.

V občianskych súdnych konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých hrá zásadnú úlohu orgán sociálno-právnej ochrany detí. Túto pôsobnosť vykonávajú predovšetkým obecné úrady s rozšírenou pôsobnosťou. Orgán sociálno-právnej ochrany detí môže začínať určité konania uvedené vyššie v texte a následne v týchto konaniach pôsobiť ako kolízny opatrovník. Zároveň zabezpečuje sociálno-právnu ochranu dieťaťa aj mimo súdneho konania, či už v rámci preventívnej alebo poradenskej činnosti, alebo prostredníctvom výchovných opatrení. Pôsobnosť a právomoc orgánu sociálno-právnej ochrany detí je upravená v zákone o sociálno-právnej ochrane detí (zákon č. 359/1999).

V uvedených prípadoch môže konanie začať (prípadne doň vstúpiť) aj štátne zastupiteľstvo. Vo veciach starostlivosti súdu o maloletých tak môže urobiť v prípadoch, keď ide o uloženie osobitného opatrenia pri výchove dieťaťa, o ústavnú výchovu, o určenie dátumu narodenia alebo ak ide o pozastavenie, obmedzenie alebo pozbavenie rodičovských práv a povinností alebo ich výkonu. Ak konanie iniciuje štátne zastupiteľstvo, vystupuje ako každý iný navrhovateľ. Ak vstúpi do konania, môže vykonávať všetky úkony, ktoré môže uskutočniť účastník konania, s výnimkou dispozičných úkonov (ako je napríklad späťvzatie návrhu).

c) Sledovanie najlepšieho záujmu dieťaťa

Všeobecnou zásadou v občianskom súdnom konaní, ktorého účastníkom je dieťa, je dôraz na zabezpečenie záujmov dieťaťa v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa. V konaní, ktorého účastníkom je dieťa, ktoré dokáže formulovať svoje názory, musí súd zistiť jeho názor v danej veci. Názor dieťaťa súd zohľadňuje s prihliadnutím na jeho vek a rozumovú vyspelosť.

V občianskom sporovom existuje viacero nástrojov, ktoré zlepšujú postavenie dieťaťa. Jedným z nich je povinnosť doručiť písomnosti dieťaťu, ktoré dovŕšilo 15 rokov veku. Proti dieťaťu je neprípustné rozhodovať tzv. formálnymi rozhodnutiami, preto proti dieťaťu nemožno vydať rozsudok pre uznanie, rozsudok pre zmeškanie ani platobný rozkaz.

V nesporových konaniach, a najmä v konaniach týkajúcich sa starostlivosti o dieťa, sa dôraz kladie na rýchlosť konania. Vo veciach úpravy pomerov dieťaťa je možné vydať predbežné opatrenie, o ktorom súd rozhodne do 7 dní; v prípade vážneho ohrozenia alebo narušenia dôležitého záujmu dieťaťa súd obvykle rozhodne o predbežnom opatrení do 24 hodín. Štandardné konanie by potom malo byť ukončené do 6 mesiacov od začatia konania. Na účely ochrany záujmov dieťaťa v konaniach často vystupuje orgán sociálno-právnej ochrany dieťaťa ako kolízny opatrovník.

3. Postavenie detí v trestnom konaní

a) Dieťa mladšie ako 15 rokov ako páchatel' trestného činu

V Českej republike nie sú deti mladšie ako 15 rokov trestne zodpovedné. Ak sa dieťa mladšie ako 15 rokov dopustí činu, ktorý by sa inak posudzoval ako trestný čin, prebehne osobitné občianske súdne konanie podľa zákona o osobitných súdnych konaniach (zákon č. 292/2013), a nie trestné konanie podľa Trestného poriadku (zákon č. 141/1961). Osobitná úprava konaní vo veciach detí mladších ako 15 rokov sa uvádza v zákone o súdnictve vo veciach mládeže (zákon č. 218/2003).

O veciach týkajúcich sa detí mladších ako 15 rokov rozhodujú súdy pre mládež (špecializovaní sudcovia v rámci všeobecných súdov). Títo špecializovaní sudcovia absolvujú školenia s cieľom prehlbovať si vedomosti o pravidlách takýchto konaní a o prístupe k páchatel'om mladším ako 15 rokov. Osobitnú prípravu na zaobchádzanie s mládežou musia mať aj štátni zástupcovia a príslušníci policajných orgánov.

Konanie sa začína na návrh štátneho zastupiteľstva alebo ho súd môže začať aj bez návrhu. Účastníkmi konania sú okrem dieťaťa aj príslušný orgán sociálno-právnej ochrany detí, zákonní zástupcovia alebo opatrovníci dieťaťa, osoby, ktorým bolo dieťa zverené do výchovy alebo inej podobnej starostlivosti, ako aj ďalšie osoby, o ktorých právach a povinnostiach sa má v konaní pojednávať. Ak návrh na začatie konania podalo štátne zastupiteľstvo (t. j. ak konanie nebolo začaté súdom bez návrhu), účastníkom konania je aj štátne zastupiteľstvo. V konaní musí mať dieťa mladšie ako 15 rokov opatrovníka, ktorým je advokát.

Ak sa dieťa mladšie ako 15 rokov dopustí činu, ktorý by bol inak trestný, súd pre mládež prijme opatrenia potrebné na jeho nápravu. Súd tak môže dieťaťu uložiť výchovnú povinnosť (napr. nahradiť podľa svojich možností spôsobenú škodu, vykonať bezplatne vo voľnom čase spoločensky prospešnú činnosť), výchovné

obmedzenie (napr. nestýkať sa s určitými osobami, nezdržiavať sa na určitom mieste, nezúčastňovať sa na hazardných hrách, neužívať návykové látky atď.), vydať napomenutie s výstrahou, zaradiť dieťa do terapeutického, psychologického alebo iného vhodného výchovného programu v ústave výchovnej starostlivosti, umiestniť dieťa pod dohľad probačného úradníka, do ochrannej starostlivosti alebo ochrannej liečby. Súd môže upustiť od uloženia opatrení v prípadoch, v ktorých už samotné prejednanie veci na súde predstavovalo pre dieťa dostatočné poučenie, aby ho do budúcnosti odradilo od páchania protiprávnej činnosti.

Ak súd pre mládež nerozhodne inak, pojednávania vo veciach detí mladších ako 15 rokov sú neverejné. V konaní sa kladie dôraz na ochranu súkromia dieťaťa. Výsledky konania sa môžu uverejniť vo verejných komunikačných prostriedkoch po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia (bez uvedenia mena dieťaťa a ďalších účastníkov konania).

b) Dieťa staršie ako 15 rokov ako páchatel' trestného činu

Konania v trestných veciach mladistvých sa tiež upravujú zákonom o súdnictve vo veciach mládeže. Mladistvý je osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu (ktorý sa v prípade mladistvých označuje ako previnenie) dovърšila vek 15 rokov, ale ešte neprekročila hranicu 18 rokov veku. Mladistvý už je trestne zodpovedný, ale len za predpokladu, že mu jeho rozumová a mravná vyspelosť umožnila v čase spáchania previnenia rozpoznať protiprávnosť svojho konania a toto konanie ovládať.

Mladistvý musí mať obhajcu od chvíle, keď sú proti nemu použité opatrenia podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže alebo sú vykonané úkony podľa Trestného poriadku (vrátane neodkladných alebo neopakovateľných úkonov) okrem prípadov, keď odloženie vykonania úkonu a informovanie obhajcu o tomto úkone nie je možné.

O veciach týkajúcich sa mladistvých rozhodujú súdy pre mládež (špecializovaní sudcovia v rámci všeobecných súdov). Súd pre mládež môže mladistvému uložiť podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže opatrenia, a to:

- výchovné opatrenia (dohľad probačného úradníka, probačný program, výchovné povinnosti, výchovné obmedzenia a napomenutie s výstrahou),
- ochranné opatrenia (ochranné liečenie, zabezpečovacia detencia, zaistenie vecí, zaistenie časti majetku a ochranná ústavná starostlivosť),
- trestné opatrenia [všeobecne prospešné práce, peňažné opatrenia, peňažné opatrenia s podmieneným odkladom, prepadnutie vecí, zákaz činnosti, zákaz držby a chovu zvierat, vyhostenie, domáce väzenie, zákaz vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské podujatia, odňatie slobody podmiennečne odložené na skúšobné obdobie (podmiennečne odsúdenie), odňatie slobody podmiennečne odložené na skúšobné obdobie s dohľadom, nepodmiennečne odňatie slobody].

Opatrenia musia zohľadňovať osobnosť mladistvého, jeho vek, rozumovú a mravnú vyspelosť, zdravotný stav, ako aj jeho osobné, rodinné a sociálne pomery a musia byť primerané povahe a závažnosti spáchaného činu.

Vo veci týkajúcej sa mladistvého sa v konaní musí vždy postupovať tak, aby nedošlo k narušeniu psychiky mladistvého a aby s ohľadom na jeho vek nebol ohrozený jeho ďalší duševný a sociálny vývoj. Orgány činné podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže konajú v súčinnosti s príslušným orgánom sociálno-právnej ochrany detí a s Probačnou a mediačnou službou. Orgány činné podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže sú povinné vždy mladistvého poučiť o jeho právach, a to primerane jeho veku, a poskytnúť mu plnú možnosť uplatniť si tieto práva.

Zákonný zástupca alebo opatrovník mladistvého je oprávnený mladistvého zastupovať, a to najmä vybrať mu obhajcu, vznášať za mladistvého návrhy, podávať za neho žiadosti a opravné prostriedky; zákonný zástupca je takisto oprávnený zúčastniť sa na takých úkonoch, na ktorých sa podľa zákona môže zúčastniť mladistvý. V prospech mladistvého môže zákonný zástupca alebo opatrovník tieto práva vykonávať aj proti vôli mladistvého. Zákonný zástupca alebo opatrovník mladistvého má tiež právo klást' otázky vypočúvaným osobám, nahliadať do spisov s výnimkou protokolu o hlasovaní a osobných údajov utajovaných svedkov, vyhotovovať si z nich výpisky a poznámky a zhotovovať si na svoje náklady kópie spisov a ich častí.

Osobitný dôraz sa v konaní kladie na ochranu osobných údajov mladistvého, zakazuje sa najmä bez zákonného dôvodu zverejňovať informácie, ktoré môžu viesť k odhaleniu totožnosti mladistvého. Všetky zúčastnené orgány (policajné orgány, štátni zástupcovia, sudcovia, úradníci Probačnej a mediačnej služby či sociálni pracovníci) musia absolvovať osobitnú prípravu na zaobchádzanie s mládežou. Konanie je zásadne neverejné.

c) Dieťa ako poškodený (obeť trestného činu)

V právnej úprave sa rozlišuje medzi poškodeným trestným činom a obeťou trestného činu. Poškodený sa v Trestnom poriadku vymedzuje ako osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, bola jej spôsobená majetková škoda alebo nemajetková ujma alebo sa na jej úkor páchatel' trestným činom obohatil. Poškodený má celú škálu práv, okrem iného má právo podať návrh na doplnenie dokazovania, právo nahliadať do spisov, zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a vyjadriť sa k veci pred skončením konania. Poškodeným môže byť fyzická, ako aj právnická osoba.

Od roku 2013 má Česká republika osobitnú zákonnú úpravu venovanú právam obetí trestných činov (zákon č. 45/2013 o obetiach trestných činov), ktorá nad rámec práv poškodeného kladie dôraz na obzvlášť šetrný prístup k obetiam trestnej činnosti a priznáva im rad práv, ktoré majú pomôcť zmierniť dôsledky trestnej činnosti na život obetí. Obeťou je v tomto prípade fyzická osoba, ktorej bolo (alebo mohlo byť) trestným činom ublížené na zdraví, bola jej (alebo mohla jej byť) spôsobená škoda alebo nemajetková ujma alebo na jej úkor sa páchatel' trestným činom obohatil (alebo mohol obohatiť). Medzi osobitné práva priznané obetiam patrí najmä poskytnutie odbornej pomoci, právo na informácie, právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom, právo na ochranu súkromia, ochranu pred druhotnou ujmom a právo na peňažnú pomoc. Obeť má takisto právo byť pri úkonoch trestného konania sprevádzaná dôverníkom. Dôverník je osoba, ktorú si obeť sama vyberie pre potreby psychickej podpory.

Podľa tejto osobitnej úpravy sa osoba mladšia ako 18 rokov považuje za tzv. obzvlášť zraniteľnú obeť, takže toto postavenie jej poskytuje rad práv nad rámec postavenia poškodeného v trestnom konaní, ale aj nad rámec práv obetí. Medzi práva obzvlášť zraniteľných obetí patrí aj právo na bezplatnú pomoc. Ich žiadostiam o zabránenie kontaktu s páchatel'om a o to, aby výsluch v prípravnom konaní viedla osoba rovnakého alebo opačného pohlavia, treba v zásade vyhovieť. Výsluch obzvlášť zraniteľných obetí v prípravnom konaní vedie vyškolená osoba v priestoroch upravených alebo prispôbených na tento účel; ak je obeťou dieťa, výsluch v prípravnom konaní vedie vždy osoba na to vyškolená s výnimkou prípadov, keď ide o neodkladný úkon a vyškolenú osobu nemožno zabezpečiť (výsluchy detí budú opísané ďalej v texte).

d) Dieťa ako svedok trestného činu

V právnej úprave sa zakotvujú výnimky pre výsluch osôb mladších ako 18 rokov, ktoré boli svedkom trestného činu. Pri výsluchu je nutné dieťa poučiť o práve odmietnuť vypovedať a o tom, že má povinnosť vypovedať pravdu a nič nezamlčať. Zároveň je nutné dieťa poučiť o následkoch krivej výpovede. Deti mladšie ako 15 rokov sa o následkoch krivej výpovede nepoučujú, lebo nie sú trestne zodpovedné. Poučenie musí byť vždy primerané veku a rozumovej a mravnej vyspelosti dieťaťa; postupy pri výsluchu treba – samozrejme – voliť s prihliadnutím na vekovú a mentálnu úroveň dieťaťa.

Ak je dieťa vypočúvané o okolnostiach, ktorých oživovanie v pamäti by vzhľadom na vek mohlo nepriaznivo ovplyvniť jeho duševný a mravný vývoj, takýto výsluch treba viesť obzvlášť šetrne a po obsahovej stránke tak, aby výsluch v ďalšom konaní spravidla už nebolo potrebné opakovať.

K výsluchu sa prizýva orgán sociálno-právnej ochrany detí alebo iná osoba, ktorá má skúsenosti s výchovou mládeže a ktorá by mohla prispieť k šetrnému vedeniu výsluchu. Prizvať možno aj rodičov, ak by to prispelo k šetrnému priebehu výsluchu.

Výsluchy detí sa spravidla uskutočňujú v špeciálnych vypočúvacích miestnostiach, ktoré majú navodzovať priateľskú a domácku atmosféru, čo uľahčuje nadviazanie kontaktu s dieťaťom. Výsluch dieťaťa vedú špeciálne vyškolení policajti. Klásť otázky dieťaťu mladšiemu ako 18 rokov možno jedine prostredníctvom policajného orgánu, čím je dieťa chránené pred nevhodnými otázkami osôb, ktoré nie sú špeciálne vyškolené.

V ďalšom konaní možno dieťa opäť vypočuť len v nevyhnutných prípadoch. V konaní pred súdom možno na základe súdneho rozhodnutia vykonať dôkaz prečítaním protokolu alebo prehratím obrazového a zvukového záznamu vyhotoveného z výsluchu pomocou videokonferenčného zariadenia.

V právnej úprave sa zároveň kladie dôraz na ochranu osobných údajov a súkromia osôb mladších ako 18 rokov. V Trestnom poriadku sa stanovuje, že v súvislosti s trestným činom spáchaným na poškodenom (obeti) nikto nesmie nijakým spôsobom uverejniť informácie umožňujúce zistiť totožnosť poškodeného (obete), ktorý je osobou mladšou ako 18 rokov. Zároveň je zakázané uverejňovať obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy

alebo iné informácie o priebehu súdneho konania alebo verejného pojednávania, ktoré by umožnili zistiť totožnosť takéhoto poškodeného (obete). Právoplatný rozsudok nesmie byť uverejnený vo verejných komunikačných prostriedkoch s uvedením mena (mien), priezviska a bydliska takéhoto poškodeného. Predseda senátu môže s prihliadnutím na osobu poškodeného a povahu a charakter spáchaného trestného činu rozhodnúť o ďalších obmedzeniach spojených s uverejnením právoplatného odsudzujúceho rozsudku, aby bola zaistená primeraná ochrana záujmov poškodeného. Porušenie týchto povinností podlieha postihu.

4. Osvojenie

Osvojenie možno charakterizovať ako prijatie cudzieho dieťaťa za vlastné, čím sa odlišuje od iných právnych inštitútov zakladajúcich rodičovstvo. K osvojeniu môže dôjsť iba na základe rozhodnutia súdu.

Podmienky pre osvojenie dieťaťa podľa Občianskeho zákonníka (zákon č. 89/2012) sú:

- osvojenie je vylúčené medzi osobami príbuznými v priamej línii a medzi súrodencami (to neplatí v prípade náhradného materstva),
- medzi osvojiteľom a osvojovaným dieťaťom musí byť primeraný vekový rozdiel (obvykle najmenej 16 rokov),
- súhlas dieťaťa (ak má viac ako 12 rokov) alebo u mladších detí súhlas opatrovníka,
- v rámci režimu osvojenia dieťaťa si možno osvojiť maloleté dieťa, ktoré nenadobudlo plnú svojprávnosť,
- súhlas rodičov dieťaťa osobným vyhlásením pre súd, súhlas s osvojením možno odvolať počas troch mesiacov odo dňa jeho udelenia (v určitých prípadoch aj neskôr), súhlas rodiča sa nevyžaduje, ak pobyt rodiča nie je známy, ak sú splnené podmienky pre obmedzenie svojprávnosti a ani vtedy, ak rodič o dieťa nejaví záujem alebo mu boli súdom odobrané rodičovské práva a povinnosti (ktoré zahŕňajú aj právo súhlasu s osvojením jeho dieťaťa),
- starostlivosť o dieťa pred osvojením. Za relevantnú sa počíta iba starostlivosť stanovená rozhodnutím súdu, keď súd môže nariadiť starostlivosť len po uplynutí troch mesiacov odo dňa, keď rodič udelil súhlas s osvojením. Súd rozhodne o odovzdaní dieťaťa do starostlivosti osvojiteľa pred samotným osvojením len po tom, ako preskúma vzájomnú vhodnosť dieťaťa a osvojiteľa,
- rozhodnutie o osvojení. Súd musí okrem už uvedených náležitostí zistiť, či medzi osvojiteľom a osvojencom existuje taký vzťah, aký býva medzi rodičom a dieťaťom, alebo že tu sú aspoň základy takéhoto vzťahu. Osvojenie dieťaťa musí byť v súlade s jeho právami.

Následky osvojenia sú tieto:

- úplne zanikajú predtým existujúce vzťahy medzi dieťaťom a jeho biologickou rodinou a naopak vznikajú nové statusové pomery medzi osvojencom a osvojiteľom a jeho príbuznými. Na základe rozhodnutia súdu o osvojení sa osvojiteľ zapisuje do matriky ako rodič dieťaťa.
- Osvojenec získava postavenie dieťaťa osvojiteľa alebo osvojiteľov, medzi sebou majú rovnaké práva a povinnosti, ako sú práva a povinnosti, ktoré by vyplývali z prirodzeného vzťahu rodiča a dieťaťa.
- V prípade zmeny priezviska môže osvojenec používať zložené priezvisko.

Posledná aktualizácia: 26/07/2024

Obsah pôvodných vnútroštátnych jazykových verzií na tejto webovej lokalite spravujú príslušné členské štáty. Preklady týchto textov zabezpečila Európska komisia. V prekladoch preto ešte môžu chýbať možné úpravy pôvodných textov, ktoré neskôr vykoná príslušný štátny orgán členského štátu. Európska komisia vylučuje akúkoľvek zodpovednosť za akékoľvek informácie alebo údaje obsiahnuté alebo uvedené v tomto dokumente. Právne normy v oblasti autorských práv členského štátu zodpovedných za túto stránku nájdete v právnom oznámení.